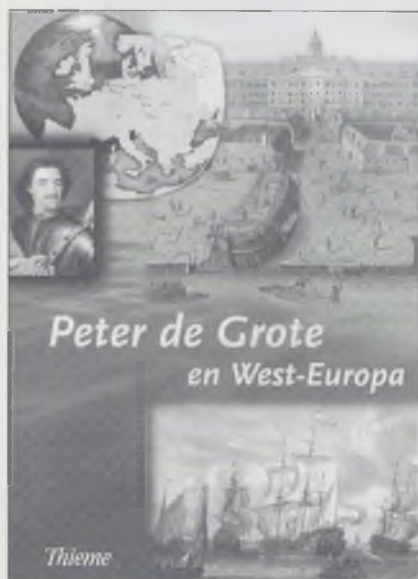

Peter de Grote, vorst tussen wal en schip

Bart Engbers, Jos Trippenzee en Tineke Bogaerts

Ruim een jaar geleden werd de Stuurgroep Peter de Grote Manifestatie geïnstalleerd. Men was van plan het 300-jarig bestaan van de Nederlands-Russische betrekkingen eens goed te gaan vieren, aldus *Uitleg* in het voorjaar van 1996. Als uitgangspunt werd de datum genomen van Peters reis naar West-Europa in 1697-1698. Op 20 maart vertrok het Grote Gezantschap, waarvan de tsaar incognito deel uitmaakte; hij reisde mee als de Moskouse edelman Pjotr Michajlov.

Getipt door uitgever Thieme in Zutphen sprak KLEIO met de samenstellers van een speciaal in het kader van dit herdenkingsjaar gefabriceerd katern, *Peter de Grote en West-Europa*, de Rus Andrej Joerganov en de Nederlanders Arno Langelier en Jan van Miert.

Peter de Grote en West-Europa is een boekje voor leerlingen dat zowel in het Nederlands als in het Russisch wordt verspreid. U zag in het septembernummer van KLEIO al de advertentie van de uitgever. Het is in principe gemaakt voor leerlingen van de derde klas mavo, havo en vwo en in hun Russische leeftijdgenoten.

Het is een zwaar gesubsidieerd project. de boekjes worden in Moskou en Sint-Petersburg gratis ter beschikking gesteld via de lerarenopleidingen, in Nederland hebben alle scholen inmiddels een exemplaar gekregen.

Het Nederlandse aandeel in de uitgave werd geleverd door dr. Arno Langelier, verbonden aan het Oost-Europa Instituut van de Universiteit van Amsterdam en jarenlang docent geschiedenis aan de Osdorper School Gemeenschap, nu het Caland Lyceum in Amsterdam, en dr. Jan van Miert in het kader van zijn functie aan de Hogeschool Holland in Diemen.

Andrej Joerganov deed het onderzoek in Rusland voor het Republican In-Service Institute (RIPKRO) in Moskou.

In het voorjaar was Joerganov in Nederland en ontmoetten wij de drie auteurs in het Spectrum College in Utrecht. Op dat moment waren de werkzaamheden nog in volle gang, maar de inhoud van het lesmateriaal stond al wel in grote lijnen vast en het eerste hoofdstuk was geschreven.

Het gesprek met de schrijvers van het boekje 'Peter de Grote en West-Europa' begint onzerzijds met een verkenning naar wat voor Russisch vlees we in de kuip hebben.

Kleio: U werkt voor het RIPKRO, wat is dat voor een instituut?

Andrej Joerganov: Het RIPKRO verzorgt na- en bijscholing van leraren voor alle schoolvakken. Ter ondersteuning daarvan wordt ook lesmateriaal ontwikkeld. Door de aard van de werkzaamheden is het instituut zeer nauw betrokken bij de vernieuwing van het Russische onderwijs. Dat proces verloopt heel snel. Nu al zijn er meerdere methodes op de markt en is er sprake van echte concurrentie tussen die methodes.

We richten ons vervolgens tot Arno Langelier, die als een echte geschiedenisleraar zijn geschiedenis vertelt. Deze weerspiegelt aardig de westerse houding ten opzichte van Rusland sinds 1945.

Arno Langelier: Russisch heb ik geleerd in het Nederlandse leger. Ik ben daar opgeleid tot inlichtingen-militair. Na de vervulling van mijn dienstplicht ben ik Russische geschiedenis gaan studeren bij professor Bezemer in Amsterdam en later ben ik gepromoveerd op een 16e eeuwse thema. Daar was toendertijd geen hond in geïnteresseerd. Alleen de 19e en 20ste eeuw konden op belangstelling van

kleio

studenten rekenen. Zo kwam ik als geschiedenisleraar op de Osdorper School Gemeenschap te werken waar ook Vonhoff en Steenis toentertijd aan verbonden waren. Sinds 1990 heeft het Oosteuropa Instituut mij in zijn armen gesloten, omdat de interesse sinds eind jaren 80 voor 'oude' Russische geschiedenis zeer is toegenomen.

Er vliegen veel namen van Russische vorsten over tafel, waarbij de interviewers elkaar vragend aankijken en als slachtoffers van het culturele klimaat van jaren 60 en 70 nederig het hoofd buigen.

Kleio: En Jan, wat is jouw betrokkenheid bij het project?
Jan van Miert: Ik ben onder andere werkzaam bij de Hogeschool Holland in Diemen en daar heeft men mij gevraagd samen met Andrej van het RIPKRO en Arno een schoolboekje over Peter de Grote samen te stellen in het kader van het herdenkingsjaar.

De Peter de Grote Manifestatie

Langer (aangevuld door Van Miert): De Peter de Grote Manifestatie (1996-1997) wordt grotendeels gefinancierd door het ministerie van OC en W (het bureau CROSS), ook de activiteiten in Rusland. Het NUFFIC, de UvA en het steunfonds van de Hogeschool Holland dragen ook bij in de kosten.

Het project heeft vier onderdelen:

- * Een tentoonstelling over Peter de Grote en wat hij in het westen vond, waarbij een educatieve handleiding is vervaardigd die scholen kunnen gebruiken bij een bezoek aan de tentoonstelling.
- * Voor het onderwijs wordt door Thieme het boekje *Peter de Grote en West-Europa* op de markt gebracht.
- * Er is een affiche gemaakt met allerlei informatie over Peter om in de klas te hangen.
- * Tenslotte komt er een wedstrijd met als onderwerp Peter de Grote waaraan door Nederlandse en Russische jongeren deelgenomen kan worden en waarin zij hun creativiteit kunnen botvieren.

Op de voorgrond Bart Engbers, erachter v.l.n.r. Andrej Joerganov, Jan van Miert en Arno Langer.

Het leerlingenboekje en de affiche zijn inmiddels naar de scholen gestuurd.

De tentoonstelling is vanaf 17 december te zien in het Amsterdams Historisch Museum. Ook is al het boek verschenen dat Jozien Driessen voor het Amsterdams Historisch Museum heeft geschreven over Peter de Grote en zijn Amsterdamse vrienden.

Van de wedstrijd voor jongeren hebben we niets meer vernomen.

De semantiek van 'schip' en 'zee'

Kleio: Wat vindt men in Rusland van Peter de Grote?

Andrej Joerganov: De regeerperiode van Peter de Grote is een dramatische periode in onze geschiedenis. Peter handelde zeer ongebruikelijk. Hij vernietigde doelbewust de Russische tradities, zoals we die tot dan toe kenden.

Je zou je de vraag kunnen stellen of wij Russen niet weer in een dergelijke situatie verkeren. Een interessante vraag is dan: hoe waarderen we nu de persoon van Peter? Ik moet zeggen, dat hij wordt bewonderd en verguisd. Deze tweeslachtigheid heb ik ook in me.

Arno Langer: Er zijn twee sleutelwoorden die een zeer belangrijke rol hebben gespeeld in het leven van Peter de Grote: zee en schip. De zee staat voor een nieuw begin, het schip staat voor de staat.

Andrej Joerganov: Peter vond dat zijn staat moest functioneren als een schip op zee. Hij zelf was de scheepsbouwer én de kapitein. Dit beeld was voor Rusland zeer ongewoon. Bijna niets in Rusland doet een Rus denken aan een schip op zee.

Peter dwong de Russen te doen wat hij zei. Maar hij was modern: hij bouwde een nieuwe

Joerganov: Werken met bronnen is essentieel. Onderwijsvernieuwing is loskomen van de ideologische kaders.

staat op. Daarvoor onderdrukte hij zijn volk. Hij was grenzeloos ambitieus. Hij wilde een "nieuwe Rus" scheppen. Wie kent niet de verhalen dat de Russen hun baarden moesten afscheren. Maar het regiem van Peter de Grote was daarom zo'n breuk met het verleden, omdat hij onderdrukte met een vooraf gesteld doel. Hij gebruikte niet,

zoals bijvoorbeeld eerder Iwan de Verschrikkelijke, geweld om het geweld. Hij eiste discipline zoals een kapitein op zijn schip dat mag eisen.

De rol van bronnen

Kleio: Hoe laten jullie de leerlingen tot een oordeel over Peter komen?

Andrej Joerganov: Door het gebruiken van bronnen.

Arno Langer: Op dit moment spelen bronnen ook in het Nederlandse onderwijs een steeds belangrijkere rol. In Rusland wordt eigenlijk sinds de glasnost alleen maar met bronnen gewerkt. Ondersteunende teksten kennen ze op het moment niet.

Jan van Miert: In ons boekje brengen we een mix van bronnen en 'handboek' tekst. De bronnen ondersteunen de tekst.

De opbouw is als volgt. In het eerste hoofdstuk gaan we in op de semantiek van "zee" en "schip" voor het leven en werk van Peter de Grote. In dit deel wordt het theoretische kader aangegeven. Na wat noodzakelijke informatie over het oude Moskovie volgt het Grote Gezantschap: Peter de Grote maakt kennis met de scheepsbouw in het Westen, met de stand van de wetenschap en met belangrijke personen. Terug in Rusland gaat hij aan het werk op basis van zijn opgedame ervaringen. Een aantal hervormingen en allerlei projecten komen aan bod. Het boekje wordt afgesloten met een historiografische evaluatie van de persoon Peter de Grote.

Arno Langer: Een mooi voorbeeld van het praktische nut van het gezantschap is de gang van zaken met betrekking tot Sint-Petersburg.

Peter ontmoette in Londen William Penn. Deze laatste had Philadelphia gesticht in het naar hem genoemde Pennsylvanië. Natuurlijk is het speculatief, maar de stichting van Sint-Petersburg zou als gedachte zijn oorsprong kunnen hebben gehad in deze ontmoeting. En evenals Penn nodigde ook Peter buitenlanders uit in Rusland kolonies te vormen om in de zo noodzakelijke kennis op allerlei terrein te voorzien.

Geschiedenis, speelbal van extremisme?

Kleio: Hoe kijkt een Russische geschiedenisleraar nu aan tegen de figuur van Peter de Grote?

Andrej Joerganov: Er is in de afgelopen acht jaar natuurlijk veel veranderd. De huidige geschiedenisleraren weten niet veel van Peter de Grote. We hadden een zeer streng ideologisch kader waarbinnen de geschiedenis behandeld moest worden en daarin paste Peter niet. Hij werd even vermeld maar gewoon als Peter I, en dus niet als Peter de Grote.

Op dit moment wordt heel hard gewerkt aan nieuw pedagogisch model waarin ook de moderne opvattingen verwerkt zijn. De kern van de vernieuwing is het loskomen van de vertrouwde ideologische kaders. Wij zijn onze hoofd aan het leeg scheppen en vullen het met bronnen.

Kleio: Is dat niet een gevaarlijke situatie? Krijgen bijvoorbeeld nationalistische stromingen niet de kans hun stempel op de geschiedenis te drukken?

Joerganov: Ik praat daar niet graag over. Het is een pijnlijk onderwerp. Extremisme ligt inderdaad op de loer. Ik merk het bij de training van leraren. Iedereen heeft zo zijn eigen, vaak afschuwelijke, geschiedenis. Voedsel genoeg voor extremisme.

In het algemeen wil men zijn lesgeven veranderen en vernieuwen in de zin van de oude tradities van het Russisch geschiedenisbedrijf: werken met bronnen. Dat geeft de vrijheid bij het lesgeven, die zo node gemist is in de periode van het communisme. Gelukkig is de tijd van het overschrijven van artikelen uit de krant voorbij: er zijn nu nieuwe methodes uitgekomen.

Kleio: In Zweden wordt de opponent van Peter, Karel XII, door extremisten afgeschilderd als een held uit de Zweedse ge-

schiedenis. Zit het gevaar er niet in dat ook Peter die rol gaat vervullen aan de Russische zijde?

Andrej Joerganov: Er zijn natuurlijk grote verschillen. Karel was een betere militair en hij was een dapper man. Peter was veel capabeler als vorst. Karel heeft in Zweden niets essentieels veranderd. Maar het belangrijkste verschil is: Peter is een 'westernizer' en voor met name rechts-religieuze kringen is hij een anti-christ. Daarom zal hij niet gemakkelijk die symboolfunctie krijgen in de rechtse hoek.

Peter de Grote is wel een aansprekend figuur in de termen van een Grieks drama. Hij is heel dramatisch, neem alleen al zijn rol bij de dood van zijn zoon Aleksej.

Kleio: Is er bij de leerlingen belangstelling voor Peter?

Andrej Joerganov: Het probleem zit hem in de geschiedenis in het algemeen. Nu de grote onthullingen voorbij zijn neemt de belangstelling van de leerlingen enorm af. Laten we het niet overdrijven. Dit project is een goede gelegenheid om de banden tussen onze beide landen in de schijnwerpers te zetten.

Jozien Driessen, gastconservator van het Amsterdams Historisch Museum, schreef bij de tentoonstelling *Tsaar Peter de Grote en zijn Amsterdamse vrienden* (Kosmos, Utrecht 1996). Zij gaat in op de mensen die Peter in Holland ontmoette en de oprichting en vulling van de Kunstkamer in Sint-Petersburg.

TENTOONSTELLINGEN

Amsterdams Historisch Museum Peter de Grote en Holland

In het Amsterdams Historisch Museum is van 17 december tot en met 13 april een tentoonstelling te zien van een groot aantal voorwerpen die Peter de Grote verzamelde tijdens zijn bezoeken aan het Westen voor zijn Kunstkamer in Sint-Petersburg. Hij kocht complete verzamelingen, instrumenten en schilderijen en tekeningen. Verzamelen was in Holland in: de Hollandse rariteitenkabinetten bevatten de meest uiteenlopende zaken.

Na de dood van de tsaar is de collectie uiteen gevallen, maar van veel voorwerpen bleef bekend dat ze oorspronkelijk behoorden bij de collectie van Peter de Grote.

In samenwerking met de Russische Akademie van Wetenschappen en de Hermitage hebben mensen van het Amsterdams Historisch Museum de afgelopen vier jaar gespeurd naar voorwerpen. Zo werd het mogelijk een tentoonstelling samen te stellen, die licht werpt op de belangstelling van de tsaar én op het bruisende Holland van rond 1700.

Ook persoonlijke bezittingen van de tsaar zijn tentoongesteld.

Nieuwe Kerk Catharina, de keizerin en de kunsten

Ook Catharina de Grote was een verwoed verzamelaarster met de blik gericht op het Westen. In de Nieuwe Kerk in Amsterdam worden, ook van 17 december t/m 13 april, voorwerpen tentoongesteld uit de schatkamers van de Hermitage, die zij verzameld heeft. Het gaat hier om topstukken - uitsluitend het beste van het beste was voor haar goed genoeg. Ook van haar zijn persoonlijke voorwerpen aanwezig.

